

УДК 811.112.2'42 Гете

Знаць О.Ф., асист.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів

КОНТРАСТ ЯК МОВНЕ ЯВИЩЕ У НОВЕЛАХ Й. В. ГЕТЕ

У статті йдеться про принципи функціонування структури контрасту на матеріалі новел Й. В. Гете, який розробляє синтаксис свого речення шляхом заглиблення у мовні можливості створення різноманітних часових та просторових аспектів.

Ключові слова: семантика, контраст, протиставлення, семантичне поле.

Складність та багатоаспектність контрасту, його здатність виконувати різноманітні функції спричинились до того, що стали цікавим об'єктом лінгвістичних досліджень. На думку О. Селіванової саме зараз у лінгвістиці складаються всі передумови для інтенсивного шляху її розвитку і це потребує від мовознавчої спільноти поміркованого поєднання накопиченого досвіду з досвідом наукових революцій. [1: с. 4]. Вона вважає, що уся історія лінгвістики характеризувалась перманентним поверненням до концепцій попередників, незважаючи на декларовану науковцями прихильність до певної нової наукової парадигми, авторка вважає, що руйнація однієї парадигми і революційне становлення іншої є екстенсивним шляхом науки [2: с. 3]. В. М. Турчин зауважує, що однією з важливих властивостей системи мови є її неоднорідність і здатність елементів мови до комбінаторних перетворень [3: с. 67].

У процесі мислення людина виокремлює, абстрагує і фіксує у словах лише ті ознаки, які є найнеобхідніші у процесі спілкування. Саме дослідження сутності контрасту вважаємо і продуктивним і перспективним, як у встановленні його семантики, так і закономірностях функціонування. Наведено приклад з новели Гете «Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten». Der Leichtsinige freut sich der Flucht wie einer Spazierfahrt, und der Ungezügelsame verlangt, daß ihm auch noch als Bettler alles zu Diensten stehe [6: S.17], де автор протиставляє позиції оптиміста – Der Leichtsinige freut sich der Flucht та песиміста, що очікує турботи інших – noch als Bettler alles zu Diensten stehe.

Глибинний аналіз феномену контрасту дає можливість зрозуміти мовний механізм його «породження», існують стабільні та змінні – контекстуальні компоненти контрасту. Послідовне поєднання стабільних та змінних компонентів сприяє належному розумінню його функціонування, у той час як лише контекстуальне пояснення призводить до поверхневого інтерпретування його значення. Наведемо приклад з новели Гете «Der Prokurator»: Entferne das Mißtrauen aus deiner Brust, und laß mir die ganze reine Hoffnung, dich bald wieder in meinen Armen zu sehen [6: S.66], коли недовіра чоловіка та дружини переходить у справжню довіру – Entferne das Mißtrauen aus deiner Brust, und laß mir die ganze

reine Hoffnung. Виявлення та виокремлення контрасту веде до глибинного розуміння тексту. На наш погляд контраст може утворювати будь-яке слово, що визначає певне поняття і несе таким чином якості неологізма. Логічно постає запитання: за яких умов загально-живане слово може утворювати контраст і чи змінюється при цьому його значення?

Контраст – це якомога адекватніше співвідношення мовних висловів і предметів, станів та процесів. Наведемо приклад з новели Гете: *Die Verwirrung des jungen Ferdinand: Sein Gemüt verschloß sich, und man kann sagen, daß er in diesen Augenblicken seine Mutter nicht achtete, die ihm nicht helfen konnte, und seinen Vater haßte, der ihm nach seiner Meinung überall im Wege stand* [6: S.86], коли син не поважає свою мати, не цінує батька und man kann sagen daß er in diesen Augenblicken seine Mutter nicht achtete...und seinen Vater haßte... як видно з прикладу – найбільшу здатність утворювати контраст мають іменники – Ferdinand – Vater – Mutter, тому вони становлять найчисельнішу групу порівняно з іншими частинами мови. Характерною особливістю контрасту є наявність у ньому організуючого стрижневого лексичного компоненту, який як ядро обростає додатковим и уточнювальними одиницями і тим самим набуває смислової цілісності, точності визначення того чи іншого поняття. Дуже часто таким організуючим компонентом є слово з широким семантичним простором. Наведемо приклад з новели Гете: *Je mehr ihm seine innere Empfindung widersprach, desto mehr häufte Ferdinand künstliche Argumente aufeinander, und desto mutiger und freier schien er zu handeln, je mehr er sich selbst von einer Seite gebunden fühlte* [6: S.87], коли людина хоче бути вільною від злочинного способу життя, а він її затягує все сильніше – je mehr ihm seine innere Empfindung widersprach – je mehr er sich selbst von einer Seite gebunden fühlte. Контраст дає змогу позначити те, що важко піддається номінації, не збільшуючи кількості лексичних одиниць та їхню синтаксичну складність. Із безлічі різноманітних ознак виокремлюють ту, яка стає основою контрасту. Найчастіше це найпомітніша ознака предмета, об'єкта, що є суб'єктивною для мовця тобто сприймається письменником яскравіше і домінує над іншими. Наведемо приклад з новели Гете: *Es ward ihm nach und nach deutlich, daß nur Treue und Glauben die Menschen schätzenswert mache, daß der Gute eigentlich leben müsse, um alle Gesetze zu beschämen, indem ein anderer sie entweder umgehen oder zu seinem Vorteil gebrauchen mag* [6: S.89]. *Die Verwirrung des jungen Ferdinand: de vedetъся боротьба між добрими намірами та злими вчинками героя: Es ward ihm nach und nach deutlich, daß nur Treue und Glauben die Menschen schätzenswert mache, daß der Gute eigentlich leben müsse.* Семантичній структурі контрасту властиві майже всі лексико-семантичні процеси, характерні для загальної лексики, проте сутність цих процесів цілком залежить від його способу трактування. Контраст – це формування нових понять на базі вже існуючих, тобто є прикладом динаміки у сфері лексичної семантики. Наведемо приклад з новели Гете: *Niemals tat er es aber ohne Widerwillen, und nur wie von einem bösen Geiste an den Haaren hingezogen* [6: S.89], коли людина робить щось зле не з власної волі, а під тиском зла – *Niemals tat er es aber ohne Widerwillen... nur wie von einem bösen Geiste...*

Застосовуючи засоби контрасту письменник зіставляє такі семантичні значення, які певною мірою є непорівнянними. Кожне слово у своєму змісті об'єднує багато компонентів або ознак. Їхнє вільне поєднання сприяє виникненню нового змісту, забезпечує його належне розуміння. Явище контрасту відносимо до рушійних засобів смислоутворення, що реалізується у різних напрямках – від природи до внутрішнього світу людини,

від тіла людини до її духовних якостей. Наведемо приклад з новел Гете: *Denn die höchste Empfindung, die der Mensch haben kann, ist die, wenn er sich von einem Hauptfehler, ja von einem Verbrechen durch eigne Kraft erhebt und losmacht* [6: S.93], де кульмінаційним моментом у житті героя є звільнення від своїх залежностей, помилок, злочинів власними зусиллями, силою свого духу. На процес творення контрасту впливає не лише уява людини, але й розвиток суспільства. Контраст стає можливим, коли між його членами існують не тільки розпізнавальні ознаки, тому що різниця між ними виявляється лише на тлі тотожності. Наведемо приклад з новели Гете: *Unterhaltungen deutscher Ausgewanderten: Diesen Abend verspreche ich Ihnen ein Märchen, durch das Sie an nichts und an alles erinnert werden sollen* [6: S.104], щоб перейти від однієї новели до іншої автор звертається до принципу – все або нічого, що викликає реакцію неочікуваного – *nichts und an alles*. Досі немає загальноновизнаної теорії контрасту, яку б без заперечення сприймали усі лінгвісти, яка б була б настільки однозначною, що могла б розв'язати всі проблеми контрасту. Це явище потребує всебічного аналізу та застосування як різних методик, так і наукових підходів. Контраст виникає у процесі творчості письменника у конкретний момент, у будь-якому висловлюванні, причому значення слова залишається незмінним. Наведемо приклад з новели Гете «*Das Märchen*»: *Sage ihr, sie solle nicht trauern, ihre Erlösung sei nahe, das größte Unglück könne sie als das größte Glück betrachten, denn es sei an der Zeit* [6: S.114]. Коли людина має реагувати на велике нещастя і сприймає його як найбільше щастя – *das größte Unglück könne sie als das größte Glück betrachten*.

Традиційний контекстуальний підхід спрямовує слово безпосередньо на одне конкретне пояснення, без урахування узагальненої природи слова, коли будь-яке значення, коли воно справді існує у мові, безперечно поляризується у свою протилежність. Діалектика мовної діяльності полягає у тому, що кожна людина залучається до мовної традиції, у межах якої вона існує, але мовний досвід є явищем цілком індивідуальним. Створена нами модель щодо орієнтації у світі базується у першу чергу на особистому лінгвістичному досвіді, тому кожний з нас створює дещо інші реальності.

А. М. Приходько писав про те, що у синтаксичних студіях виявляються значні розходження поглядів, синтаксис висуває численні теоретичні питання, ставить дослідника перед необхідністю постійного пошуку нових методів і підходів до вивчення мови [4: с. 1], він стверджує, що людина повинна завжди знати, що вона робить/говорить, а коли вона щось робить/говорить, то повинна точно знати навіщо [5: с. 79]. Виникаючи як феномен до комунікативного порядку, ситуативні контексти мають чітко окреслену футуральну спрямованість і можуть мати риси як спланованості так і спонтанності.

Життєвий світ людини складається з окремих ситуацій – ситуацій дії та ситуацій мовлення. Мета та засіб комунікації знаходяться між собою у діалектичних відносинах, що містяться у структурах з ознаками контрасту характеризуються певною самостійністю, вони не існують поза реальною ситуацією, взаємопов'язані між собою. Вони є важливою складовою мовних одиниць, у результаті чого їм відводиться значна роль в організації смислової інформації, яка використовується людиною у вербальній комунікації і тим самим у своїй пізнавальній діяльності. Мовна специфіка протиставних конструкцій полягає в тому, що не всі елементи вербалізуються в реченні, оскільки вони є атрибутом не мінімального, а розширеного контексту. Протиставний фон досить чітко дає про себе знати і через невербалізований контекст. Аналізуючи новели Гете, відмічаємо, що

контраст входить у сферу експресивно-синтаксичних конструкцій, синтаксичних засобів, які приймають участь у передачі емоцій, почуттів, дозволяють естетично та психологічно впливати на читача. Контраст служить не лише основою для відображення відношень у середині окремих сценаріїв, але й для відображення механізмів трансформації суб'єктивних картин світу в об'єктивну картину дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. /О. О. Селіванова// Полтава: Довкілля – К, 2006. – 716 с.
2. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории и коммуникации: Монографическое учебное пособие. К. Брама, Изд. Вовчак О. Ю., 2004. – 336 с.
3. Турчин В. М. Семантична кореляція антонімів і синонімів у системі мови. / В. М. Турчин// Мовознавство. – 2001. – №1. – С. 67.
4. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові: синтаксис, семантика, прагматика. // Автореф. дис. наук. ступ. д-ра філол. наук: – К., 2002.
5. Приходько А. М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові. / А. М. Приходько//– Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – 292 с.
6. Goethe J. W. Novellen. – Berlin, 1983. – 426 S.

Знась Е.Ф., асист.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов

КОНТРАСТ КАК ЯЗЫКОВОЕ ЯВЛЕНИЕ В НОВЕЛЛАХ Й. В. ГЕТЕ

В статье идет речь о принципах функционирования структуры контраста на материале новелл Й. В. Гете, который разрабатывает синтаксис своего предложения путем углубления в языковые возможности созданием разнообразных временных и пространственных аспектов, объединенных синтаксическими связями.

Ключевые слова: семантика, контраст, противопоставление, семантическое поле.

Znas O., assistant professor

Ivan Franko national university of Lviv, Lviv

CONTRAST AS LINGUISTIC PHENOMENON IN THE GOETHE'S SHORT STORIES

The paper deals with the principles of structure of Goethe's short stories. He develops his system by enhancing language abilities creating various time and space aspects which are unified by syntactic links.

Key words: semantic, contrast, syntactic structure, semantic field.